

אז יש או אין סולידריות?

:: אודי מנור

מאז ימי 'העורף חזק' של קיץ 2006, התפתחו בציבור שני סוגי שיח עיקריים, הנוגעים לשאלה אחת: מצבה של החברה בישראל. סוג אחד מדבר על התפרקותה של האחריות הקולקטיבית, דבר שבא לידי ביטוי בפערים שנחשפו באופן מר בין אלו שיכלו להרשות לעצמם לבלות את המלחמה באירופה, באילת ואצל קרובים בבתים מחד גיסא, לבין כאלו שנבצר מהם לרדת דרומה כי לא היה להם כסף לשלם לנהג האוטובוס (סיפור אמיתי). הסוג השני העלה על נס את גילויי האחוה, העזרה ההדדית וההתגייסות, שבאו לידי ביטוי לא רק במאהלים של גיידמק, ולא רק באלפי האזרחים שהתארחו במשך שבועות ארוכים בקבוצים ברחבי הארץ, אלא בעיקר במשאיות המזון שנעו צפונה נגד הזרם, ובקבינה שלהן ישראלים נחושים להביא את מאות ואלפי השניצלים והשזיפים לאזרחים שנותרו תקועים במקלטים. ולא רק מזון כמובן, אלא גם שולחנות, צעצועים, טלוויזיות, ספרים, סיגריות, ממתקים, תחתונים וגופיות. לכאורה שני נרטיבים מנוגדים, מהם ניתן לגזור – ואמנם נגזרות – מסקנות פוליטיות, חברתיות ואף כלכליות מנוגדות. בכונת מאמר זה להציג תמונה לפיה אין כרגע סתירה בין שתי פרשנויות אלו למציאות, ושנבדקת הזמן הנוכחית בה מצויה מדינת ישראל – בין דמוקרטיה לפסבדו-דמוקרטיה, בין מדינת רווחה ראויה לשמה למדינת צדקה של עולם שלישי, בין קיום בטוח לקיום על תנאי – שתי פרשנויות אלו משלימות זו את זו. בנוסף, בכונת המאמר לטעון שמדינת ישראל מצויה בנקודת זמן קריטית. במלחמה הבאה או במשבר הדומה הבא, הסתירה בין שני ההסברים הללו אכן תתגלה במלוא עוצה. על מי שחפץ בחברה בריאה מוטל להבין קודם כל את נקודת הזמן הנוכחית ולגזור ממנה, בשלב שני, את המסקנות הנדרשות.

אומר כבר עתה, כי את האנרגיות המצוינות של ההתנדבות האזרחית המוכרת טוב כל כך בעשור האחרון ('החברה האזרחית'), ושהגיעה

לשיא מפואר בימי המלחמה האחרונה, יש לרתום לתמורה פוליטית שתשקם את מדינת הרווחה. אם לא יירתמו אנרגיות אלו לכלל שיקומה הפוליטי, האוניברסלי והקולקטיבי של מדינת ישראל, במלחמה הבאה או ברעידת האדמה שתפקוד אותנו בשנים הקרובות, עלה התאנה "האזרחי" כבר לא יוכל לכסות את ערוות הפערים והאומללות שתתרחש כאן.

מדוע אין סתירה בין שני הנרטיבים?

כתבנו כאן חוזר ושוב: התפרקותה, התנוונותה, או, ליתר דיוק, ניוונה המכוון של מדינת הרווחה בישראל הביא מצד אחד לייצור שיטתי ועיקבי של עוד ועוד עניים. כינינו תופעה זו "המעמד הבינוני הנשחק", מדדנו אותה, קראנו לה בשמות ונתנו בה סימנים. כמו כן כתבנו שוב ושוב, כי ככל שגדל ונשחק המעמד הבינוני, קמו ויצו מתוכו ולצידו מאות ואלפי גופים שניסו לטפל ברצון טוב, תושיה ויצירתיות בכל אותם תחומים שהמדינה משכה ידיה מהם: בריאות, חינוך, תחבורה, בטחון פנים, תקשורת, תרבות ועוד. גופים אלו נשענו על אנרגיות חברתיות בלתי-נלאות שגם במצבים ההיסטוריים השפלים ביותר הוכיחו את מותר האדם המחפש משמעות, כפי שכתב ויקטור פרנקל, והמבין יבין.

אך באנרגיות אנושיות, נשגבות ככל שיהיו, לא די. את הקמח סיפקו בעלי הון למיניהם, חברות גדולות, גנבים גדולים, יורשות תמימות ושאר בעלי מזומנים. התורמים פעלו מסיבות שונות: אם מסיבות של סולידריות אמיתית, אם מסיבות של יחסי ציבור, אם מתוך מניעים פוליטיים ואם מתוך השקפת עולם שכך הוא סדר הדברים הנכון, כי "לא יחדל אביון מן הארץ".

את כל זה הסברנו וחזרנו והסברנו וכל התמונה הזו במלוא היקפה נחשפה במלחמה האחרונה. כאשר מנכ"ל של משרד ממשלתי שיבח בסוף המלחמה את כל הגופים שדאגו להביא מזון לאלפי אזרחים במאות מקלטים, באומרו בגאווה

אם לא יירתמו האנרגיות המצוינות של ההתנדבות האזרחית לכלל שיקומה הפוליטי, האוניברסלי והקולקטיבי של מדינת ישראל, במלחמה הבאה או ברעידת האדמה שתפקוד אותנו בשנים הקרובות, עלה התאנה "האזרחי" כבר לא יוכל לכסות את ערוות הפערים והאומללות שתתרחש כאן.

במדינה שמדברת ברצינות על הפרטת בתי הכלא ועל הפרטת הפרקליטות (קר), הפרטה אפילו של חלקיה של המדינה כ"מדינת שומר הלילה" אי אפשר שלא לחשוש מאוד מתסריט כזה.

קיבל טיפול מונע היום יהפוך לחולה יקר מחר. החשש הוא שעד אז יצליחו פקידי האוצר גם בהפרטת בתי החולים הממשלתיים (הם קוראים לתהליך הזה: "תיאגוד"), דבר שיביא לכך שהחולה - ממנו נמנע הטיפול המונע החסכוני יותר - לא יזכה גם לטיפול ראוי לשמו בשלב זה. כאשר החלופה הכלכלית של מנכ"ל בבית חולים הוא ניתוח אפה של דוגמנית צמרת תמורת 7,000 דולר לחצי שעת עבודה, ספק אם הוא יקדיש את מיטב זמנו - כפי שראוי שיהיה - לניהול בית החולים עליו הוא מופקד. בדומה, אם יצליחו פקידי האוצר להפריט, למשל, את מערכת החינוך, יביא הדבר למצב בו פחות אזרחים יכולים להתפרנס ברמה גבוהה, מה שיביא לצמצום הכנסות המדינה, מה שיביא לקיצוץ השירותים. או, במילים אחרות, פחות מפרנסים, פחות מסים, יותר פשיעה, פחות אכיפה, פחות שלטון חוק, פחות כיבוד הספירה הציבורית, יותר אלימות. פגיעה באושיות מדינת הרווחה תפגע בהכרח בחוסן של התשתיות החינוכיות לקיומה של כל מדינה מתוקנת.

שימו לב: ההתנגיסות האזרחית שהצילה את העורף במלחמה האחרונה נשענה על תשתיות מדינה - ביניהן כבישים מודרניים, תשתית של תקשורת בינאישית (מערכת הטלפון) וכללית (רדיו, טלוויזיה), תחבורה ציבורית טובה, מערכות מיגון מקומיות ועוד ועוד. החשש הוא שככל ש"תתקדם" מדיניות ההפרטה של משרד האוצר ייפגעו גם תשתיות אלה. כך שבמלחמה הבאה אפילו הן לא יעמדו לצידן של התארגנויות החברה האזרחית, גם אם זו תהיה מעוניינת להתגייס שוב לעזרת העורף. במדינה שמדברת ברצינות על הפרטת בתי הכלא ועל הפרטת הפרקליטות (קרי, הפרטה אפילו של חלקיה של המדינה כ"מדינת שומר הלילה") אי-אפשר שלא לחשוש מאוד מתסריט כזה.

עולם שלישי כבר אמרנו? ובעולם שלישי כל, אבל כל תחום, מתאפיין כפעור הולך וגדל בין סחורה-שרות-מוצר לעניים לבין סחורה-שרות-מוצר לעשירים. בארה"ב יש יותר מ-40 מליון איש ללא ביטוח בריאות. בארגנטינה ניתן למצוא חדר יולדות הנראה כמו סוויטה במלון חמישה כוכבים, זאת בזמן שעשרות אלפי ילדים ארגנטיניים ישנים מתחת למחלפים או לצד מסילות ברזל (וחולמים בספרדית כמובן). ובעולם השלישי, העמותות, הפילנתרופים, "החברה האזרחית" טובים כמו אותן כוסות רוח בימי הביניים: יש חולה, יש רופא, יש טיפול. אבל הכל "בכאילו". ישנה התרחשות חברתית, אך התוצאות שלה ידועות לכל, ומראש. מה הפלא

כי "אף אחד לא נשאר רעב", או משהו כזה, הוא סיכם באופן חחד והברור ביותר את הקשר בין שני ההסברים. אכן, המדינה התפרקה מאחריותה ובגאווה לא מוסתרת עמד אחד מראשי פקידיה ושיבחה את מי שנכנס ולקח את האחריות תחתיה.

שני הנרטיבים - השלמה בהווה וסתירה בעתיד

קצב יצירת העוני בישראל; קצב שחיקת המעמד הבינוני; קצב מכירת העתיד על חשבון ההווה; כל אלו חייבים לתת "תוצאות" במוקדם או במאוחר. הכלכלה הישראלית מגלה יכולת רבה בפיתוח "יש מאין", דבר המסביר שלמרות שהמעמד הבינוני נשחק ללא הרף בכל זאת יש ניעות משמעותית אצל אנשים מסוימים. אין הכוונה לאלו ש"עושים מכה", אם בדרכים מקריות ואם בדרכים עקלקלות, אלא לעצם האפשרות, שעדיין קיימת בישראל, להימנע מהשחיקה המאיימת על המעמד הבינוני ואפילו להיטיב את רמת החיים. אולם ניעות זו אינה מגנת חלקו של כל המעמד הבינוני, אלא של חלק ממנו שממילא לא יוכל למלא את כל תפקידיו החיוניים של מעמד זה במדינה מתוקנת אם ימשיך להצטמק ולהצטמק בשנים הקרובות.

לא לעולם חוסן

אם יצליחו פקידי האוצר להפריט, למשל, את מערכת הבריאות המונעת, יביא הדבר לעומס גדול יותר על מערכת הבריאות בעתיד. מי שלא

בארגנטינה ניתן למצוא חדר יולדת הנראה כמו סוויטה במלון חמישה כוכבים, זאת בזמן שעשרות אלפי ילדים ארגנטיניים ישנים מתחת למחלפים או לצד מסילות ברזל (וחולמים בספרדית כמובן).

הקהילה המסורתית היתה ארגון כוחני, שרירותי ואקסקלוסיבי שנשען על האתוס של "בעל המאה הוא בעל הדעה" (והבעלות על הדעה כפולה ומתוחכמת: לא רק שלפרנס הקהילה היתה "מלה" חזקה יותר אלא שהוא החזיק בכיסו את בעל הדעה הלגיטימי, כלומר את הרב)...

המסכן ברחוב, על הקירות המתפוררים של תחנת האוטובוס וגם לא על הקירות הנוצצים של סניף הבנק, וגם לא על המובטל וגם לא על תלוש המשכורת של המורה. כמה ימים נביט רק ואך ורק במספרים ובמה מספרים המספרים. ונביט בחוק ההסדרים, ונבין סוף סוף שהאויב הגדול ביותר של עם ישראל בעשורים האחרונים הם פקידי האוצר. אפילו לא שרי אוצר מתועבים במיוחד כמו פרס, מודעי או נתניהו, אלא החיילים האלמונים, נטולי הפנים; חותמי הצ'קים השמנים לעצמם שלילת זכות הפרנסה מאחרים; עמי הארצות והבורים בהלכות חברה ודמוקרטיה. אלה הם פקידי האוצר, שעושים במדינה, בניציגי הציבור שלה ובכל מערכיה ומרכיביה כבשלהם. פגיעתם באלפי אנשים בכל שנה ושנה ואף בציבור ככלל קשה, חמורה ובמקרים רבים קטלנית. ללא מידה מינימלית של ניכור אי אפשר לא להבין את זה וגם לא להסיק את המסקנות הפוליטיות הנדרשות.

ואחרי שנביט במספרים נתבונן גם, בעין מפוכחת, כמה שמתרחש מעבר לים. גם על סקנדינביה, גם על הולנד, גם על אירלנד וגם על ארגנטינה. נלמד באופן מנוכר, בלי להוציא אגורה מהכיס, בלי לחתום על אף עצומה, בלי להקים אף עמותה, בלי לסייע לאף שכן. בלי לכסות על המצפון בפתרונות קסם שאינם פותרים כלום.

כן. בואו נתרגל ניכור רק כמה ימים. לעתיד טוב יותר. כי אחרת, יהיה רע, רע מאד.

שעיסקי הכנסיה, כמו גם עיסקי המברג'מבו של הניו־אייג', מעולם לא היו טובים יותר?

תחיית הפולטיקה, או: יחי הניכור! הלאה "הקהילה"

הפתרון היחיד לכל זה הוא פוליטי ופוליטי בלבד: שינוי סדרי העדיפויות, הפסקת "הקיצוצים" שהפכו לדת־המדינה, טיפוח תשתיות המדינה הבסיסיות שהן התשתיות של מדינת הרווחה. רק כך יתכן שינוי של ממש. אבל התחושה הקשה היא שהדברים ברורים. הדברים נאמרים, ונכתבים ומוסברים בכל פינה ובכל פורום ובכל פורמט. והתחושה היא שהדברים נתקעים בראש ומשם לא עוברים לבטן, כי הבטן מלאה בסולידריות וב"קהילה", כאילו שאלה יכולות להוות תחליף לתשתיות של ממש.

כנראה שמדובר בסוג של עם חכם־טיפש. חכם, כי "עם הספר", עם מסורת מפוארת, עם גאווה עצמית, עם שפה חברתית עשירה הכוללת מלים אדירות כמו צדק, צדקה, רווח, רווחה, ומעל לכל "הקהילה". מילת הקסמים של החברה הישראלית בעשור הששי לקיום המדינה. "תורמה לקהילה". "קהילת הסטודנטים". "קהילת ההומואים". "קהילת המדע". כל הארץ קהילות קהילות. ולכן דווקא עם טיפש. טיפש מי שמתרפק על העבר באופן נוסטלגי מבלי ללמוד ממנו כלום, או לפחות את הדברים הבסיסיים, ובראשם התובנה כי הקהילה המסורתית היתה ארגון כוחני, שרירותי ואקסקלוסיבי שנשען מחד גיסא על האתוס של "בעל המאה הוא בעל הדעה" (והבעלות על הדעה כפולה ומתוחכמת: לא רק שלפרנס הקהילה היתה "מלה" חזקה יותר אלא שהוא החזיק בכיסו את בעל הדעה הלגיטימי, כלומר את הרב), ומאידך גיסא על האתוס של "לו הייתי רוטשילד".

נשמע מוכר? בדיוק. ערוץ 2, וערוץ 10, וידיעות אחרונות ועמותות המחנכות ליזמות בגן הילדים ולפיתוח יכולות השקעה בבורסה כבר בשלב ההפריה. "מי רוצה להיות מליונר"? כל מי שאיננו מליונר. ומי לא רוצה להיות מליונר? מי שכבר מליונר. הראשון לא שואל את עצמו אלא כיצד יוכל להתעשר, השני לא שואל את עצמו לאן כל זה מוביל.

עד כדי כך המצב חמור שנראה כי הדרך לפתרון היחיד – שהוא כאמור פוליטי ופוליטי בלבד – עוברת דרך טיפוחו של ניכור דווקא. כן. בואו נתרגל ניכור כמה חודשים, או שבועות, או לפחות כמה ימים. כמה ימים לא נביט על

האויב הגדול ביותר של עם ישראל בעשורים האחרונים הם פקידי האוצר... אלה הם החיילים האלמונים, נטולי הפנים; חותמי הצ'קים השמנים לעצמם תוך שלילת זכות הפרנסה מאחרים... עמי הארצות והבורים בהלכות חברה ודמוקרטיה.

ד"ר אודי מנור הוא חבר ביסוד. מרצה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת חיפה ובמכללת אורנים

udimanor@gmail.com

קצת הקרחון

הקרב על הפרטת חברת החשמל מביא אמירות שעוד לא משענו כמותן. גם התקשורת הממוסדת ביותר נאלצת להתמודד עם הבעיות בהפרטה – אפילו בגלי צה"ל אומרים – אנחנו נשלם על הפרטה: "רפורמה, הפרטה, התייעלות – כל אלה מילים שלפחות על הנייר אמורות להביא להזלה או להטבה מבחינת הצרכנים. אבל מנכ"ל משרד התשתיות, חזי קוגלה, אמר היום (25.10.2006) שבעוד פחות מחצי שנה, כשהשינוי המבני של חברת החשמל יצא לדרך, ייווצר בסיס דווקא לעלייה במחיר שמשלם כל אחד מאתנו בחשבון החשמל החודשי. "על מנת שחברת החשמל תוכל לבנות את כל כושר הייצור המתוכנן אצלה, היא צריכה משאבים", הסביר קוגלה "עליה לגייס יותר הון וייתכן שכתוצאה מכל המהלך הזה, יהיה צורך בייקור של כל אותם תעריפים". למרות התחזית הזו, במשרד התשתיות מבטיחים להמשיך לקדם את הרפורמה.